

стального цвета в профиле не встречается. Сопоставляя признаки палеопочв, автор установил относительный возраст изучаемых курганов. Самым древним является курган № 1, синхронный № 27 («Красный Перекоп» — 4). Другие курганы насыпаны позже.

Вероятно, эти памятники сооружены в конце II тысячелетия до н. э. Наиболее ранний — курган № 22 («Красный Перекоп» — 4).

В. М. КОРПУСОВА

Мініатюрна пластика і мозаїка з боспорського некрополя поблизу с. Золоте

Серед багатого і різноманітного матеріалу античного некрополя біля с. Золоте, розташованого на схилі однієї з бухт Казантїпської затоки (Керченський п-ів)¹, є група знахідок, яка заслуговує на особливу увагу і окрему публікацію. Це мініатюрна пластика і мозаїка, що становить оригінальний матеріал як для вивчення декоративно-прикладного мистецтва античності, так і для характеристики духовної культури населення Боспору.

Мініатюрна пластика представлена виробами з так званого єгипетського фаянсу (або пасти) та скла. За сюжетами зображень їх можна віднести до кількох груп і варіантів*.

Пластика з скла. 1. Погрудні портрети молодих жінок, що усміхаються (4 підвіски)² (рис. 1, 1—4). Риси обличчя, кучерява зачіска натуралістично передають негроїдний тип зображених жінок. На маківці голівки є петелька для підвішування. Довжина підвісок однакова — 20 мм. Вони більш-менш ірризовані, глибина зруйнованого верхнього шару двох підвісок місцями значна. Для скла як барвник був застосований марганець, внаслідок чого голівки мають глухий, майже чорний колір, а петельки та шийки просвічуються аметистом.

Техніка виготовлення — штампування у двосторонній формі, на що вказують бокові шви. Подібність підвісок у всіх деталях не залишає сумніву в тому, що вони вироблені в одній і тій же формі, тим самим майстром.

2. Скарabei-пропизки, виконані схематично в техніці штампування. Один скарabei³ (рис. 1, 6), довжиною 8 мм, виготовлений з прозорого безколірного скла і має зовнішню позолоту, що збереглася фрагментарно. Другий⁴, довжиною 11 мм, — з прозорого темно-синього скла, додатково оброблений глибоким гравіруванням (рис. 1, 5).

Пластика з фаянсу. 1. Зображення людини та частин її тіла.

а) Статуетка Гарпократа (рис. 2, 2) у вигляді товстенького голого хлопчика, який сидить навпочіпки з піднесеними до рота руками⁵. На голові — пілос. Нижня частина статуетки зливається з ногами і являє собою фал. Між лопатками хлопчика є маленька петелька для підвішування. Статуетка бірюзового кольору, довжина її 32 мм.

¹ В. Н. Корпусова. Некрополь у с. Золотое.— КСИА, № 128. М., 1971, стор. 86—92.

* Крім описаної пластики, в інвентарі поховань були також рифлені й циліндричні буси з єгипетської пасти, які в статті не розглядаємо.

² Інв. № 57, мог. № 14.

³ Інв. № 16, мог. 3.

⁴ Інв. № 205, мог. 47.

⁵ Інв. № 60, мог. 15, скелет 2.

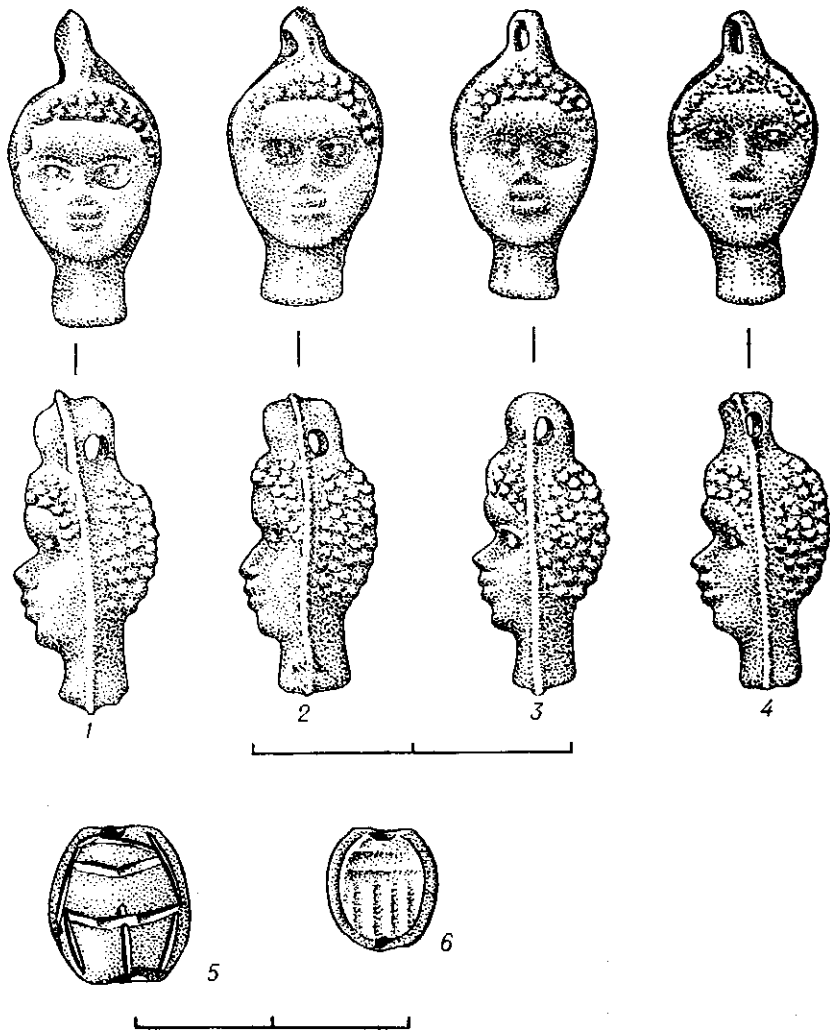

Рис. 1. Мініатюрна пластика з скла:

1-4 — голівки негритянок (мог. 14); 5 — скарабей з синього скла (мог. 47); 6 — скарабей з зовнішньою позолотою (мог. 3).

Статуетка Беса⁶ (рис. 2, 1), який зображений в позі навпочіпки. Це голий потворний старик з настовбурченими вухами, довгою бородою, розділеною на пасма, з відвислим животом і грудьми. На голові в нього — калаф. Руки зігнуті у ліктях і покладені на стегна. Нижня частина ніг відбита в давнину. На спині — маленька петелька. Колір бірюзовий, довжина — 23 мм.

б) Геніталії (3) відрізняються за формою. Два однотипні, виконані у високому рельєфі, зовнішній шар частково зруйнований⁷ (рис. 3, 12, 13). Третій, добре збережений⁸, відзначається нижчим рельєфом (рис. 3, 14) і, мабуть, походить з іншої майстерні, ніж два перших. Довжина усіх пронизок однакова — 17 мм, колір бірюзовий.

2. Зображення тварин.

⁶ Інв. № 292а, мог. 57.

⁷ Інв. № 45, мог. 9.

⁸ Інв. № 253, мог. 52.

а) Скульптурки левів, що лежать на прямокутних плакетках (3). Дві плакетки довжиною 23 мм мають бірюзовий колір, але фігурки левів різні — одна жовта, друга — синювато-фіолетова⁹ (рис. 3, 2, 3). Третя, аналогічна їм, сіра. Ця статуетка¹⁰, довжиною 25 мм, зовсім не зберегла первісної барви (рис. 3, 1).

б) Скарабеї (2). Один сірувато-блакитного кольору, виконаний схематично, довжиною 10 мм¹¹ (рис. 3, 4). Другий — бірюзовий, довжиною

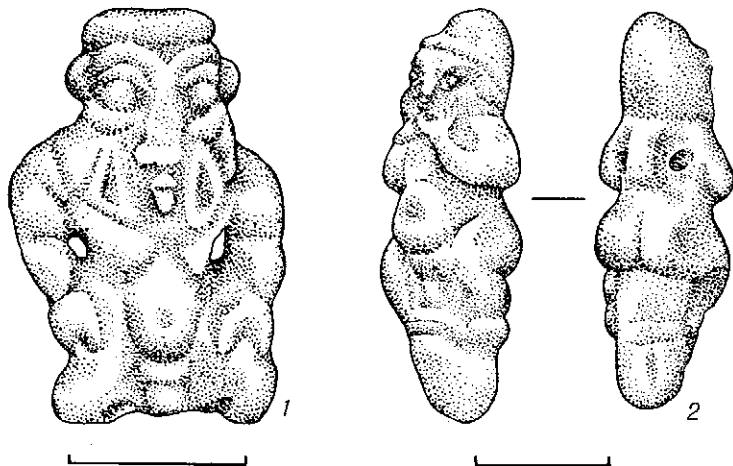

Рис. 2. Мініатюрна пластика з єгипетського фаянсу:
1 — Бес (мог. 57); 2 — Гарнократ (мог. 15 ск. 2).

20 мм, зображений більш реалістично¹². На тильному боці овальної плакетки з цим скарабеєм прокреслено в овалі знак змії (рис. 3, 5).

в) Черепаха (1) з витягнутими лапами і головою, бірюзового кольору, довжиною 13 мм¹³ (рис. 3, 6).

3. Зображення рослин.

Підвіски відтворюють форму виноградних грон¹⁴ (2). Колір бірюзовий, довжина 21 мм (рис. 3, 7, 8).

4. Зображення культових речей.

а) Здвоєні циліндрики з петелькою для підвішування¹⁵ (2) (рис. 4, 1, 2). Один бірюзовий, довжиною 18 мм, другий — темно-фіолетовий, 20 мм.

б) Амфориски¹⁶ (3), один бірюзового, два жовто-зеленого кольору, довжина — 21 і 23 мм (рис. 3, 9—11).

Мініатюрна мозаїка має в своєму складі поліхромне скляне намисто з різноманітним орнаментом. У визначенні мозаїчних намистин ми приєднуємося до думки дослідників (Н. М. Погребова, К. М. Алексеєва), які мозаїчними вважають не всі поліхромні, а лише ті зразки, що виготовлені шляхом сплавлення шматочків різноколірного скла. В результаті утворюються складні спаяні і спаяно-накладні орнаменти¹⁷.

⁹ Інв. № 428, мог. 91.

¹⁰ Інв. № 521, знайдене на території некрополю.

¹¹ Інв. № 292в, мог. 57.

¹² Інв. № 74, мог. 25.

¹³ Інв. № 292б, мог. 57.

¹⁴ Інв. № 253, мог. 52; інв. № 45, мог. 9.

¹⁵ Інв. № 45, мог. 9.

¹⁶ Інв. № 114, мог. 35; інв. № 45, мог. 9.

¹⁷ Е. М. Алексеєв а. Миниатюрная мозаика в стеклянных украшениях I в. до н. э.— II в. н. э.— СА, № 4. М., 1971, стор. 179.

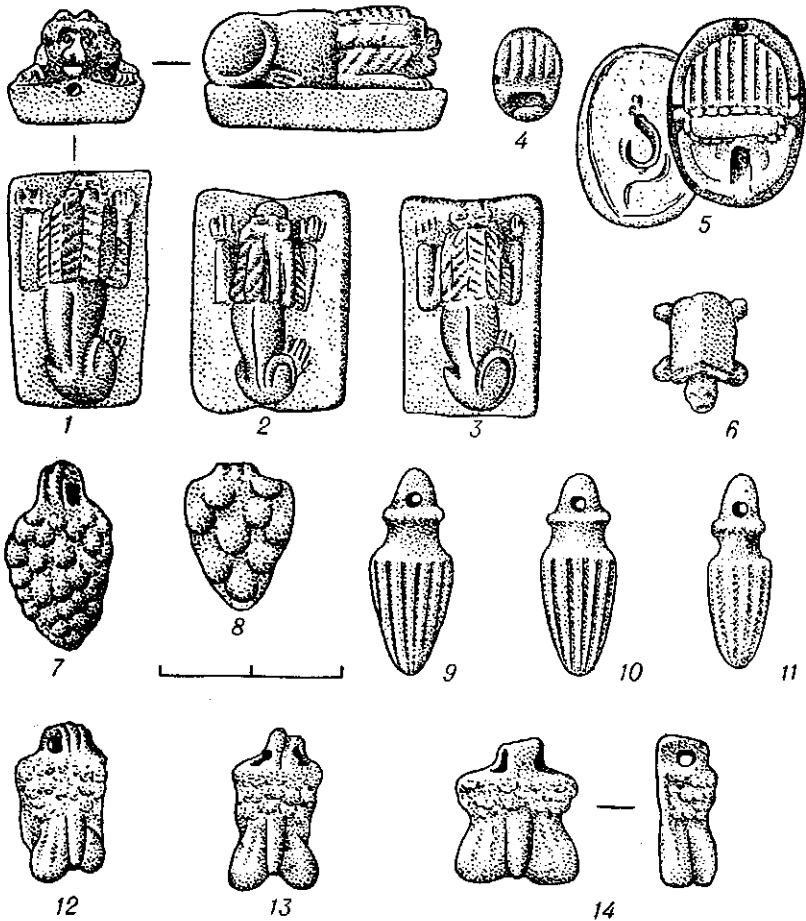

Рис. 3. Мініатюрна пластика з єгипетського фаянсу:

1 — лев (з території некрополя); 2—3 — лев (мог. 91); 4 — скарабей (мог. 57); 5 — скарабей (мог. 25); 6 — черепаха (мог. 57); 7—8 — виноградні грона (мог. 9; 52); 9—11 — амфориски (мог. 35, 9); 12—13 — геніталії (мог. 9); 14 — геніталії (мог. 52).

а) Круглі плакетки з двостороннім зображенням обличчя¹⁸ (6) (рис. 5, 4—9). Обличчя відтворені за однією схемою. Брови, очі, ніс, обриси рота зроблені з темно-лілового скла, решта — з біло-блакитного. У чотирьох плакетках верхня половина обличчя до рівня рота облямована короткими прямими рисками темно-лілового кольору, нижня — дугою з блакитного скла. Все це обведно вузькою червоною і широкою зеленою смугами. Діаметр плакетки — 10 мм. П'ята відрізняється від попередніх барвами: зовнішній широкий обідок — червоний, внутрішній вузький — блакитний, дуга у підборіддя — зелена. Шоста плакетка, найбільша за розміром (діаметр — 15 мм), є найбарвистішою. Її зовнішній обідок — яскраво-синій, внутрішній — жовтий, з темно-ліловим меандром по всій окружності. Рот яскраво-червоний (рис. 5, 7). Поверхня усіх плакеток ірризована.

б) Килимовий орнамент. У двох кулястих намистин¹⁹ діаметром 14 та 16 мм він складається з ромбів (десять у одній, сім — у другій) та жовтих, червоних, білих, чорних квадратиків (рис. 5, 11, 12). Знахідки чудово збереглися.

¹⁸ Інв. № 40, мог. 9.

¹⁹ Інв. № 253, мог. 52.

Дві циліндричні намистиши²⁰ (довжина — 28 мм) зроблені з суцільних смуг червоного і синього кольору, які чергуються між собою двома рядами білих квадратиків неправильної форми (рис. 5, 13, 14). Кінці їх були пошкоджені у давнину. Поверхневий шар ірризований.

До цієї групи також належить добре збережена куляста намистина, у якої на темно-червоному фоні розташовані рядами темно-сині квадратики з жовтою облямівкою²¹ (рис. 5, 10). Діаметр — 12 мм.

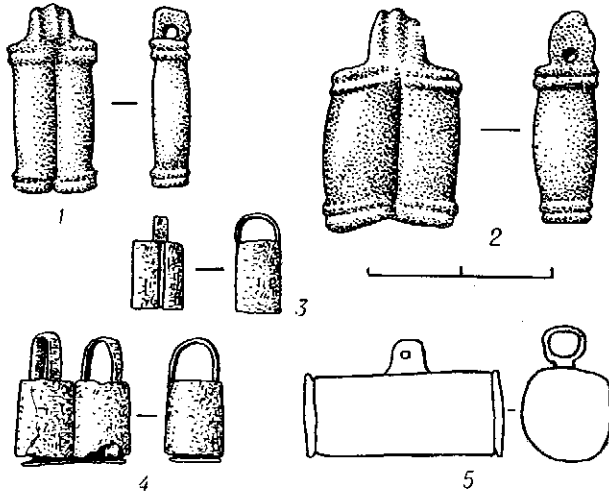

Рис. 4. Амулети:

1—2 — з єгипетської пасти (с. Золоте, мог. 9); 3—4 — з бронзи (с. Золоте, мог. 168); 5 — з бронзи (с. Скалисте).

в) Плоскі круглі намистини мають квітковий орнамент (4)²² (рис. 5, 1—3). На синьому фоні є візерунок у вигляді ромашки з білими пелюстками і жовтою серцевиною, навколо якої — червона облямівка. Діаметр їх — 8 мм.

Всі ці мозаїчні вироби надзвичайно досконалі, виконані за складною технологією, яку докладно описала К. М. Алексеева²³.

Зазначимо, що, як і у міських античних некрополях²⁴, у с. Золотому мозаїчні намиста та дрібна пластика часто трапляються групами (рис. 6), але немає двох могил з однаковим набором.

Мозаїчні намиста знайдені в дитячих похованнях (рис. 7). Лише в одному випадку там, де внаслідок багаторазових поховань кістки дорослих і дітей перемішалися, належність цих прикрас до інвентаря якогось поховання не встановлена. Виявлені вони у комплексах I ст. н. е. (рис. 8), що збігається з датуванням аналогічних виробів у колекціях, відомих для Північного Причорномор'я та інших районів античного світу²⁵.

Деякі мозаїчні намистини правили за прикраси, інші мали ще додаткове призначення як амулети. До останніх належать плакетки з зо-

²⁰ Інв. № 460, мог. 101.

²¹ Інв. № 538, мог. 116.

²² Інв. № 761, мог. 168 (2); № 41, мог. 9; № 263, мог. 52.

²³ Е. М. Алексеева. Вказ. праця, стор. 178—185.

²⁴ А. К. Корovina. Фаянсовые подвески из некрополей Тирамбы и Фанагории.— ВДИ, 1972, № 1, стор. 111; Е. М. Алексеева. Вказ. праця, стор. 184—185.

²⁵ G. Eisen. Origin of Glass Blowing.— AJA, 20, 1916, 2, стор. 134—143; W. Smith. Glass from the Ancient World. New York, 1957, стор. 43—44; E. L. V. Terrace. Ancient Egyptian Jewelry in the Horace L. Mayer Collection.— AJA, 67, 1963, 3, стор. 270—271.

браженням людського обличчя. Ототожнення їх з головою Медузи Горгони, запропоноване Е. О. Симоновичем²⁶, на наш погляд, несправомірно, бо на деяких обличчях є смуги, що, очевидно, передають бороду, тобто ознаку чоловічої статі.

Скляні підвіски у вигляді голівок негритянок входили до складу інвентаря жіночого та дитячого поховань (рис. 7). Знайдені вони *in situ* біля вух небіжчиків. Точно датувати могилу важко, хоча на підставі

Рис. 6. Набір намиста з підвіскою-гепіталієм (мог. 52).

стиграфії і знахідок (монета-підвіска IV ст. до н. е., залізна пряжка, намиста, кружальний червоноглиняний світильник глечикового типу) вона може належати до часів пізнього еллінізму.

До періоду еллінізму слід віднести і аналогічну підвіску з Тіри²⁷. Така ж голівка знайдена на Кіпрі й опублікована В. Карагеоргісом²⁸. Поодинокі вироби подібних прикрас зберігалися як реліквії до часів раннього середньовіччя (Абхазія, Цесельда)²⁹.

Зазначимо, що зображення людини негроїдного типу в елліністичний та римський час у Північному Причорномор'ї мали місце і в кераміці (наприклад, оформлення ніжок чорнолакового келиха з городища «Чайка» у вигляді голівок негрів)³⁰, і в каменерізному мистецтві (гемма з Миколаївського могильника)³¹, а також в корoplastиці (теракотова голівка негра з засипи «уваровської» базиліки в Херсонесі)³². Якщо в ке-

²⁶ Э. А. Симонович. Египетские вещи в могильнике Неаполя Скифского.— СА, № 1, 1961, стор. 273.

²⁷ А. И. Фурманская. Исследования Тира.— КСОАМ за 1962 г. Одесса, 1964, стор. 62. Підвіска інв. № 24 знайдена в засипці приміщення № 34 серед матеріалів елліністичного часу.

²⁸ V. Karageorghis. Chronique des Fouilles et Découvertes Archéologiques à Chypre en 1968.— BCH, XCIII—1969—II. Paris, стор. 478—481, рис. 89 (a—b).

²⁹ Ю. Воронов. Разведки в Абхазской АССР.— АО, 1970. М., 1971, стор. 378.

³⁰ И. В. Яценко. Исследования на городище у санатория «Чайка» близ Евпатории.— АО, 1970, 1971, стор. 256.

³¹ Э. А. Симонович. Две геммы из Николаевского могильника на Нижнем Днепре.— ВДИ, № 2, 1967, стор. 198—200.

³² К. К. Косцюшко-Валюжинич. Отчет о раскопках в Херсонесе в 1901 г.— ИАК, вып. 4, 1902, рис. 27; рис. 70, стор. 119.

рамці зображення негрів могли виконувати декоративну роль, то в ювелірному мистецтві не виключена можливість апотропейного значення цих образів.

Скляні скарабеї наявні в могилах з багаторазовими похованнями дорослих і дітей, тому важко встановити належність знахідок до певного поховання (рис. 7). Вірогідно, вони правили за дитячі амулети. Подібні

Поховання	Кількість комплексів та їх №									
дитячі	14	15	25	57	91	9	52	101	116	
кістки дорослих і дітей перемішані	3	35	47	168						
жіночі	4									

— пластика

— мозаїка

Рис. 7. Розподіл могил похованих за віком.

пронизки в античному намисті досить рідкісні. Так, один скарабей з синього скла є серед матеріалів I ст. до н. е.— II ст. н. е. некрополя Фанагорії³³. Скарабеї з некрополя поблизу с. Золоте датуються I ст. до н. е.— початком I ст. н. е. (рис. 8).

Дата	Кількість комплексів та їх №									
II ст. н. е.										35, 57
I ст. н. е.			15	25	9	52	101	116	168	
I ст. до н. е.		91	47	3						
II ст. до н. е.	14									

— пластика

— мозаїка

Рис. 8. Хронологія комплексів з мозаїкою та пластикою.

Щодо центру виробництва скляних художніх виробів, то, за свідченнями стародавніх авторів, таким центром вважають Александрію Єгипетську³⁴. До населення, яке залишило некрополь поблизу с. Золоте, вказані вироби, мабуть, потрапили через Пантікапей, який географічно близький до нашого поселення.

Дрібна пластика з єгипетського фаянсу входила до складу інвентаря дитячих поховань, і лише в одному випадку належність її не встановлена (рис. 7). Поховання з цими речами датуються I ст. до н. е.— II ст. н. е. (рис. 8). Питання про центри виробництва цієї пластики дуже складне і досі не вирішене. Б. Б. Піотровський висловив думку про різні міста, де виготовлялись підвіски у римський час³⁵. Г. К. Коровіна припускає, що

³³ И. Д. Марченко. Раскопки восточного некрополя Фанагории.— МИА, № 57. М., 1956, стор. 120, рис. 4, 31, пох. 28 (230).

³⁴ A. Kisa. Das Glass im Altertume.— В. I. Leipzig, 1908, стор. 76.

³⁵ Б. Б. Пиотровский. Древнеегипетские предметы, найденные на территории Советского Союза.— СА, № 1, 1958, стор. 24.

Рис. 5. Мозаїчні намиста:

1-3 — з квітковим орнаментом (мог. 9, 52, 168); 4-9 — з зображенням людського обличчя (мог. 9); 10-14 — з килимовим орнаментом (мог. 52, 101, 116).

одним з них у Північному Причорномор'ї міг бути Пантікапей, Ольвія, Херсонес чи Фанагорія³⁶, причому вироби виконувались відповідно до привезених зразків. Іконографічно майже всі підвіски, за деякими винятками, пов'язані з давнім Єгиптом³⁷, К. М. Алексеева вважає, що якийсь невідомий центр у Єгипті виготовляв дрібні фаянсові речі для торгівлі з Північним Понтом³⁸.

На нашу думку, визначити місце виробництва вказаних предметів можна лише на основі їх масових аналізів (хімічних і спектральних) з врахуванням візуальних, морфологічних ознак, що не виключає дальших археологічних досліджень у пошуках майстерень, в яких вони виготовлялись.

Характер і значення цих виробів в цілому висвітлив Б. Б. Піотровський, який вказав, що в синкретичній релігії еллінізму давньоєгипетські культу мали значне поширення, але багато єгипетських божеств втратили свій специфічний образ і набули грецьких рис, а єгипетські підвіски-амулету, розповсюджені у різних районах світу, часто вже не пов'язувались з колишніми культурами і перетворились на місцеві амулету³⁹. Спроби визначення їх конкретного місця в релігійно-магічних уявленнях населення Східної Європи були зроблені для Північного Кавказу В. Б. Виноградовим і для Малої Скіфії Е. О. Симоновичем⁴⁰. В. Б. Виноградов підтвердив висновки Б. Б. Піотровського. Як вважає Е. О. Симонович, для населення столиці пізньоскіфської держави — Неаполя, навіть для його заможних верств, привізні єгипетські вироби були рідкістю, що пояснюється не купівельною неспроможністю чи слабкими економічними зв'язками, а невідповідністю до ідеологічних уявлень. Щодо Боспору, то, як припускає Г. К. Коровіна, «єгипетські амулету клали в могили лише тих дітей, родичі яких поклонялись єгипетським божествам. Інакше важко пояснити, чому підвіски трапляються в певеликій кількості могил і, як правило, по кілька штук у кожній, немовби, набором⁴¹. Це припущення базується на інвентарі могил рядових мешканців міст Тірамби і Фанагорії. Не виключає можливості поширення пізньоєгипетських релігійних уявлень серед боспорського сільського населення М. О. Романовська⁴².

Цілком погоджуючись з названими авторами, зазначимо, що широке побутування єгипетських амулетів у перші століття нашої ери в середовищі міського і сільського населення Боспору з його єдиною культурою мало місце завдяки семантиці таких амулетів. Зокрема, фігурки божеств були пов'язані з греко-єгипетськими культурами, а статуетки у вигляді тварин, рослин тощо повторювали образи грецької корошластики. Тому єгипетські підвіски мали певне змістове навантаження. Це можна проілюструвати на прикладі дрібної пластики з с. Золоте. Ряд амулетів пов'язаний з культом родючості. Передусім це стосується давньоєгипет-

³⁶ А. К. Коровина. Вказ. праця, стор. 105, 111.

³⁷ Наприклад, фігурка бородатого чоловіка у плашу. А. К. Коровина. Вказ. праця, стор. 111. Деякі типи відомі з періоду Амарни. В. В. Павлов, С. И. Ходжа ш. Художественное ремесло древнего Египта. М., 1959, стор. 171, табл. 63.

³⁸ Е. М. Алексеева. Предметы из египетского фаянса VI в. до н. э.—IV в. н. э. в Северном Причерноморье.—КСИА, вып. 130, 1972, стор. 5.

³⁹ Б. Б. Пиотровский. Египетские предметы в Северо-Кавказском крае.—СГАИМК, № 6. Л., 1931, стор. 28, 30.

⁴⁰ В. Б. Виноградов. Место египетских амулетов в религиозно-магической символике кавказцев.—Археолого-этнографический сборник, т. II. Грозный, 1968, стор. 51—54; Э. А. Симонович. Египетские вещи в могильнике Неаполя Скифского.—СА, № 1, 1961, стор. 271.

⁴¹ А. К. Коровина. Вказ. праця, стор. 111.

⁴² М. А. Романовская. Две терракоты из печи на поселении Ново-Отрадное.—Тези доповідей XV наукової конференції ІА АН УРСР. Одеса, 1972, стор. 267—268.

ського бога Беса — покровителя плодючості, помічника породіль⁴³. Культ його знайшов вияв у переказах про походження «великих богів» — кабірів, яким підвладні були сили землі, підземний вогонь, які рятували мореплавців від бур⁴⁴. Існування на Боспорі ще у IV ст. до н. е. культу кабірів доведено археологічними даними⁴⁵. Він тісно пов'язаний з шануванням Деметри і з обрядами спеціального посвячення дітей та ефебів⁴⁶. Очевидно, не випадково, статуетки Беса на Боспорі знаходять у дитячих похованнях. Безперечно, вплив культу родючості помітний у статуетці Гарпократ, сина Ізиди і Озіріса, про що особливо виразно свідчить описана вище знахідка, зокрема зображення нижньої частини фігурки у вигляді фала. З цими культурами пов'язані також амулети у вигляді геніталіїв.

Другу групу єгипетських підвісок можна зіставити з грецькими вотивними теракотами: це зображення черепак, підвіски з левами, аналогії яких серед античних виробів пов'язуються з культом Афродіти і Аполлона⁴⁷. Мабуть, багатозначне, а не тільки апотропеїчне значення мали підвіски з єгипетського фаянсу. Наприклад, у с. Золотому, в могилі № 52 під головами дитячих скелетів знайдені уламки панцира черепахи разом з кістками птаха. Вони відігравали певну роль в поховальному обряді боспорян.

Значний інтерес викликають підвіски у вигляді парних з'єднаних циліндриків з рубчиками по краях і петелькою для підвіпування. Іноді їх називають «біноклеподібними» підвісками (Г. К. Коровіна, Е. О. Симонович), іноді «спаяними відерцями» (Н. О. Богданова). За формою вони подібні до грецьких амулетів у вигляді металевих циліндриків з вушками, які лише повернуті на 90°. В них містяться закляття на золотих і срібних пластинках, клаптиках тканин, а також шматочки сірки⁴⁸. Широко розповсюджені в Північному Причорномор'ї, вони відомі й до VII ст. н. е.⁴⁹ у поселення, яке мало античні традиції (рис. 4, 5).

Не виключено, що підвіски з єгипетської пасти у формі здвоєних циліндриків близькі до вказаних грецьких амулетів не лише за зовнішніми рисами, а й своїм значенням.

В один семантичний ряд з цими амулетами можна поставити і металеві, найчастіше бронзові підвіски у формі циліндриків з петелькою та денцем, так звані відерцеподібні. Іноді вони одинарні, іноді подвійні (рис. 4, 3, 4). Такі підвіски у с. Золоте знайдені біля вух небіжчиків у могилі № 168.

Таким чином, на прикладі матеріалів з с. Золоте можна простежити, як широко побутували серед сільського боспорського населення єгипетські зразки декоративно-прикладного мистецтва. Предмети з єгипетського фаянсу, які особливо в перші століття наної ери заповнили Північне Причорномор'я⁵⁰, свідчать не тільки про широкі торговельні

⁴³ М. Э. Матвеев. Древнеегипетские мифы. М.—Л., 1956, стор. 163.

⁴⁴ А. А. Нередольская. Следы культа кабиров на Боспорі.— Сообщения Гос. Эрмитажа, XIX. Л., 1960, стор. 24—25.

⁴⁵ М. М. Худяк. Два святилища на акрополе Нимфея.— Труды Гос. Эрмитажа, т. II, 1958.

⁴⁶ А. А. Нередольская. К вопросу о теракотах кургана Большая Близница.— СА, XXIV, 1955, стор. 58—60.

⁴⁷ Теракотовы Северного Причерноморья.— САИ, вып. Г1—II. М., 1970, стор. 37, табл. 28, 9; стор. 34, табл. II, 5; стор. 32, табл. 8, 5; стор. 37, табл. 28, 8, II.

⁴⁸ В. В. Шкорпил. Три христианских надписи, найденные в окрестностях Керчи.— ЗООИД, т. XXI, 1898, стор. 8—11; Е. М. Придник. Греческие заклятия и амулеты из южной России.— ЖМНП, 1899, стор. 115 та наст.; В. П. Даниленко. Позднеантичное погребение.— СГХМ, II. Симферополь, 1961, стор. 61.

⁴⁹ Е. В. Веймарн, А. П. Смирнов. Сосуд с росписью из могильника у с. Скалистое.— КСИА, вып. 100, 1965, стор. 103—104, рис. 41, 9.

⁵⁰ Е. М. Алексеева. Предметы из египетского фаянса VI в. до н. э.—IV в. н. э. в Северном Причерноморье, стор. 5, II.

зв'язки цих двох регіонів античного світу, але й про поширення синкретичних греко-єгипетських культів серед всього боспорського населення. Підтвердженням цього є знахідки бронзових бюстів єгипетських божеств (наприклад, Ізиди)⁵¹ у містах та мініатюрної пластики культового призначення на некрополях сільських поселень.

В. Н. КОРПУСОВА

Миниатюрная пластика и мозаика боспорского некрополя вблизи с. Золотое

Резюме

Статья посвящена публикации миниатюрной мозаики в украшениях и пластике из египетского фаянса, найденных при раскопках некрополя сельского боспорского поселения у с. Золотое. Миниатюрная пластика представлена изображениями человека и частей его тела, животных, растений, культовых предметов, выполненных из египетского фаянса и стекла, а миниатюрная мозаика — полихромными стеклянными бусами с изображениями человеческих лиц, ковровым и цветочным орнаментом.

Мелкая пластика и бусы с изображениями человеческих лиц, входившие в состав погребального инвентаря, имели культовое значение. Общеприято считать Александрию Египетскую центром производства стеклянных художественных изделий. Центры изготовления мелкой пластики из египетского фаянса в настоящее время не известны. Сюжеты ее имеют корни в художественном ремесле древнего Египта. Некоторые из них связаны с синкретическими греко-египетскими культами, другие находят параллели в греческой корондастике. Эти обстоятельства, а также широкие торговые связи с Египтом обусловили широкое распространение в античных государствах Северного Понта мелкой пластики из египетского фаянса. Последняя, а также находки бронзовых бюстов египетских божеств свидетельствуют о проникновении синкретических греко-египетских культов на Боспор, в среду как городского, так и сельского населения.

В. М. ЦИГИЛИК

Дослідження поселення в Майдані-Гологірському на Львівщині

У 1966 р. на поселенні в Майдані-Гологірському* Дністрянською ранньослов'янською археологічною експедицією Інституту суспільних наук АН УРСР були проведені розвідувальні розкопки**.

Поселення розташоване на захід від с. Майдан-Гологірський. Воно тягнеться вздовж всього південного схилу урочища «Під лугом», яке являє собою надзаплавну терасу правого берега р. Золота Липа. Від річки урочище відділене вузькою заболоченою долиною. В східній частині поселення перерізує дорога, яка проходить з півночі на південь.

Глибина залягання чорнозему в цій частині поселення доходить до 0,6—0,68 м від сучасної поверхні; нижче він змінюється бурим суглинком. В шарі чорнозему простежуються вуглинки, дрібні шматки глиняної обмазки, каміння. Речові знахідки трапляються в основному над заповненням об'єктів та поблизу них.

⁵¹ И. Т. Круткова. Бронзовый бюст Изиды из Горгииши.— КСИД, вып. 128, 1971, стор. 93—96.

* Поселення в Майдані-Гологірському відкрите Л. І. Крушельницькою у 1966 р.

** Експедиція працювала під керівництвом доктора історичних наук М. Ю. Смішка.